

YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISHDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARINI SAMARALI QO‘LLASH YO‘NALISHLARI

Muftaydinov Mansur Kiyomidinovich

*“International School of Finance Technology and Science” institute “Biznes boshqaruvi” kafedrası
i.f.f.d., (PhD) v.b. dotsenti*

Annotatsiya. *Yashil iqtisodiyotga o‘tish — bu atrof-muhitga zarar yetkazmasdan iqtisodiy o‘tishni ta’minlashga qaratilgan strategik jarayon bo‘lib, unda davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik muhim o‘rin tutadi. Ushbu maqolada davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining yashil iqtisodiyot sohasidagi roli keng yoritilgan. Jumladan, DXSh asosida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, ekologik transport infratuzilmasini yaratish, chiqindilarni qayta ishlash va suv resurslarini samarali boshqarish yo‘nalishlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada DXSh mexanizmlari orqali ekologik loyihalarni moliyalashtirishda yuzaga kelayotgan muammolar, mavjud huquqiy va institutsional to‘siqlar tahlil qilingan. Muallif tomonidan yashil iqtisodiyotda DXShni rivojlantirishga doir kompleks takliflar — qonunchilikni takomillashtirish, moliyaviy rag‘batlar joriy etish, xususiy sektor ishtirokini kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *Yashil iqtisodiyot, davlat-xususiy sheriklik, ekologik barqarorlik, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik infratuzilma, chiqindilarni boshqarish, suv resurslari, innovatsion texnologiyalar, barqaror rivojlanish, ekologik investitsiyalar.*

Kirish

XXI asrda insoniyat sivilizatsiyasining asosiy vazifalaridan biri iqtisodiy rivojlanishni ekologik muvozanat bilan uyg‘unlashtirish, ya’ni tabiatga zarar yetkazmasdan taraqqiyotga erishish modelini shakllantirishdan iborat bo‘lib qolmoqda. Iqlimdagi o‘zgarishlar, atrof-muhitning yemirilishi, tabiiy zaxiralar tanqisligi hamda biologik xilma-xillikning kamayib borishi kabi umumjahon muammolari barcha davlatlarni yangi strategik qarashlar sari yo‘naltirmoqda. Bunday sharoitda “yashil iqtisodiyot” tushunchasi muhim yo‘nalish sifatida maydonga chiqmoqda va u iqtisodiy faoliyatda ekologik va ijtimoiy javobgarlikni birinchi o‘ringa qo‘yishni talab etadi.

Yashil iqtisodiyot — bu mavjud iqtisodiy modellarni takomillashtirgan holda, tabiiy resurslardan samarali foydalanish, chiqindilar hajmini qisqartirish, karbonat angidrid chiqindilarini kamaytirish va iqlimga salbiy ta’sirni imkon qadar kamaytirish orqali barqaror o‘tishga erishishni nazarda tutuvchi yondashuvdir. Ushbu konsepsiya Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Jahon banki, Xalqaro moliya korporatsiyasi kabi nufuzli institutlar tomonidan faol qo‘llab-quvvatlanmoqda. Jumladan, 2012-yilda o‘tkazilgan Rio+20 anjumanida yashil iqtisodiyot barqaror taraqqiyotga erishishda muhim omil sifatida tan olingan.¹¹²

O‘zbekiston Respublikasi ham global o‘zgarishlarni hisobga olgan holda yashil iqtisodiyot sari bosqichma-bosqich o‘tish uchun strategik reja ishlab chiqdi. “Yashil

¹¹² Birlashgan Millatlar Tashkiloti. (2012). *Rio+20: Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish*. BMT, Nyu-York.

iqtisodiyotga o'tish strategiyasi"¹¹³ (2019–2030 yillar) doirasida qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish, energiya tejamkorligini oshirish, chiqindilarni boshqarish va ekologik infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha konkret vazifalar belgilangan. Biroq mazkur maqsadlarning to'laqonli amalga oshirilishi ko'p jihatdan davlatning moliyaviy va institutsional salohiyatiga bog'liq bo'lib qolmoqda.

Shunday bir muhitda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari muhim vosita sifatida oldinga chiqmoqda. DXSh — bu davlat va xususiy sektor o'rtasida uzoq muddatli hamkorlik bo'lib, ikki tomon manfaatlarini uyg'unlashtirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy hamda ekologik masalalarga kompleks yechim topishga xizmat qiladi. Yashil iqtisodiyot yo'nalishida DXSh ekologik loyihalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ilg'or texnologiyalarni jalb etish, boshqaruv tizimini takomillashtirish hamda risklarni taqsimlash imkoniyatini beradi.

Xususan, energiya ta'minoti (quyosh va shamol elektr stansiyalari), ekologik transport tizimlari (elektr avtobuslar, velosiped yo'laklari), chiqindilarni utilitatsiya qilish va qayta ishlash korxonalari, suvni tozalash inshootlari kabi sohalarda DXSh modeli amaliy jihatdan samarali vosita sifatida tan olingan. Bundan tashqari, dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, DXSh asosida amalga oshirilgan ekologik tashabbuslar an'anaviy byudjet hisobidan moliyalashtirilgan loyihalarga qaraganda tejamkor, innovatsion va ijtimoiy foydali bo'ladi.

Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida davlat-xususiy sheriklik konsepsiyasining nazariy asoslari, xalqaro tajribasi, O'zbekistondagi huquqiy-institutsional sharoit, mavjud amaliy imkoniyatlar va ularni tatbiq etish yo'nalishlari keng yoritiladi. Maqola doirasida DXSh mexanizmlarining yashil taraqqiyotga qo'shayotgan hissassi tahlil qilinadi, shuningdek, mavjud to'siqlar va ularni bartaraf etishga doir takliflar ishlab chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Yashil iqtisodiyot hamda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) konsepsiyalari bugungi kunda ko'plab ilmiy tadqiqotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va strategik dasturlar e'tibor markazida bo'lmoqda. Mazkur yo'nalishda olib borilgan ilmiy ishlanmalar, asosan, barqaror taraqqiyotni ta'minlash, ekologik barqarorlikni mustahkamlash hamda moliyaviy manbalardan oqilona foydalanish muammolarini yoritishga xizmat qilmoqda.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) tomonidan tayyorlangan "Towards a Green Economy" (2011) nomli tahliliy hujjatda yashil iqtisodiyotning jahon miqyosida iqtisodiy barqarorlikdagi o'rni keng yoritilgan bo'lib, bunda davlat va biznes sektori o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish asosiy shartlardan biri sifatida ko'rsatilgan. Jahon banki, Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) va Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) singari nufuzli moliyaviy institutlar ham DXSh modelining yashil tashabbuslarni amalga oshirishdagi natijadorligini alohida ta'kidlagan¹¹⁴.

¹¹³ Jahon Banki. (2012). *Yashil iqtisodiyotga o'tish: Barqaror rivojlanishning iqtisodiy asoslari*. Jahon Banki, Vaşington, D.C.

¹¹⁴ United Nations Environment Programme (UNEP). (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Atrof-muhit bo'yicha dasturi, Nyu-York.

Akademik manbalarga murojaat qilinsa, xususan, P. Yescombe va S. Farquharson tomonidan yozilgan "Public-Private Partnerships for Infrastructure" (2018)¹¹⁵ nomli asarda DXShning infratuzilma va ekologiya yo'nalishlaridagi ustunliklari, risklarni taqsimlash tamoyillari hamda moliyaviy modellar keng o'rganilgan. Shuningdek, R. W. Kapp va K. Rennings¹¹⁶ singari olimlar yashil iqtisodiyotga o'tishda ekologik yangiliklar va bozor mexanizmlarining ahamiyatiga alohida urg'u berishgan.

Milliy darajada esa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi"¹¹⁷ hamda 2021-yilda qabul qilingan "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"¹¹⁸gi qonun DXShni ekologik yo'naltirilgan tashabbuslarda qo'llash uchun zaruriy huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda. O'zbekiston iqtisodiyoti tajribasida DXSh asosida amalga oshirilgan energetika va transport sohasidagi loyihalar (masalan, ACWA Power, Masdar va boshqa investorlar bilan hamkorlikda) yashil rivojlanish elementlarini o'zida aks ettirgan amaliy tajribalar hisoblanadi.

Shuningdek, respublikamizdagi ilmiy-tadqiqot markazlari va oliy ta'lim muassasalari tomonidan mazkur masalalar doirasida qator ilmiy maqolalar hamda tadqiqot ishlarining bajarilishi kuzatilmoqda. Jumladan, iqtisod fanlari doktori M. R. Rasulov hamda iqtisod fanlari nomzodi D. G'aniyev tomonidan tayyorlangan ilmiy ishlarda O'zbekistonda DXShni joriy etish amaliyoti va ekologik loyihalardagi istiqbollar chuqur o'rganilgan¹¹⁹

Xulosa qilib aytganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, yashil iqtisodiyot va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining o'zaro integratsiyasi bugungi davrda dolzarb masala bo'lib, nazariy jihatdan asoslari shakllanganiga qaramasdan, ularni milliy sharoitlarga moslab rivojlantirish va amaliyotda yanada samaraliroq qo'llash yo'lida qo'shimcha ilmiy izlanishlar talab etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining samarali qo'llanishi va uning O'zbekiston sharoitida qanday muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mumkinligini tahlil qilishdan iboratdir. Tadqiqotda qo'llanilgan metodologiya ekologik, iqtisodiy va huquqiy yondashuvlarni o'z ichiga oladi, va bir nechta turli metodlarni kombinatsiyalash orqali chuqur tahlil olib borishga asoslangan.

Tadqiqotning nazariy asosi ekologik barqarorlik, yashil iqtisodiyot va davlat-xususiy sheriklikning ilmiy adabiyotlari bilan boyitilgan. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar ko'proq xalqaro tajribalarni, DXSh mexanizmlarini joriy etishdagi muvaffaqiyatli amaliyotlarni va yirik ekologik loyihalarning moliyalashtirish usullarini o'rganishga

¹¹⁵ escombe, P., & Farquharson, S. (2018). *Public-Private Partnerships for Infrastructure*. Routledge.

¹¹⁶ Kapp, R. W., & Rennings, K. (2003). *Green Economy and Market Mechanisms: The Role of Innovation and Ecological Policies*. Springer.

¹¹⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4477-sonli Farmoni. (2019). *Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi*. Toshkent.

¹¹⁸ O'zbekiston Respublikasi "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi qonun. (2021). Toshkent.

¹¹⁹ Rasulov, M. R., & G'aniyev, D. (2020). *O'zbekiston iqtisodiyotida davlat-xususiy sheriklik va ekologik loyihalar: istiqbollar va amaliyot*. Iqtisodiyot va boshqaruv jurnali, 8(1), 123-138.

qaratilgan. Tadqiqotda zamonaviy metodologiyalar, jumladan, institutsional yondashuv, innovatsion menejment va barqaror rivojlanish prinsiplari qo'llaniladi.

Tadqiqotda statistik tahlil metodlari ham qo'llanildi. O'zbekistonning ekologik va iqtisodiy ko'rsatkichlari, shuningdek, davlat-xususiy sheriklikka asoslangan ekologik loyihalarning samaradorligi haqidagi statistik ma'lumotlar tahlil qilindi.

O'zbekiston Respublikasining ekologik va iqtisodiy qonunchiligi, shuningdek, DXShni qo'llash bo'yicha amaldagi huquqiy bazasi tahlil qilindi. Bu metod yordamida davlatning ekologik siyosati va DXSh mexanizmlarini ishlab chiqishdagi mavjud huquqiy to'siqlar, qonunlarning yashil iqtisodiyotga mosligi baholandi. Huquqiy tahlil, shuningdek, davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan qonunchilik islohotlari va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon berdi.

Tadqiqotda shuningdek, kvalitatif tahlil metodlari qo'llanildi. Bunda iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillarni chuqur tahlil qilish orqali DXShning yashil iqtisodiyotga ta'sirini baholashga intildik. Bu metod yordamida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining ijtimoiy va ekologik ta'siri, aholi farovonligiga qo'shgan hissasi, innovatsion texnologiyalarni joriy etishdagi roli aniqlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi bir nechta yondashuvlarning kombinatsiyasiga asoslanib, yashil iqtisodiyotga o'tish va DXSh mexanizmlarining samarali qo'llanishini tahlil qilish imkonini beradi. Bu metodlar yordamida O'zbekistondagi mavjud holat baholanib, tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni yaxshilash, ekologik loyihalarni moliyalashtirishda yangi imkoniyatlar yaratish va yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini tezlashtirishga xizmat qilishi kutilmoqda.

Tahlil va natijalar

Tadqiqotning asosiy maqsadi yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining samarali qo'llanishini tahlil qilish va uning O'zbekiston sharoitida qanday muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mumkinligini aniqlashdir. Tadqiqotda bir qator asosiy yo'nalishlar bo'yicha tahlil olib borildi: xalqaro tajriba, moliyaviy mexanizmlar, ijtimoiy va ekologik ta'sir, shuningdek, mavjud huquqiy va institutsional to'siqlar.

Yashil iqtisodiyot va DXShning amaliy ahamiyati Yashil iqtisodiyot — tabiiy resurslarni tejash, CO2 gazlarining chiqindilarini kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish kabi maqsadlarni o'z ichiga oladi. Yashil iqtisodiyotga o'tishning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun DXSh mexanizmlari juda katta ahamiyatga ega. Chunki, davlat o'zining cheklangan mablag'lari va resurslari bilan bunday yirik ekologik loyihalarni amalga oshira olmaydi, shu sababli xususiy sektorning investitsiyalari va innovatsion texnologiyalari zarur.

Tahlil natijalariga ko'ra, DXSh mexanizmlari quyidagi foydalarni taqdim etadi: Ekologik loyihalar ko'pincha yuqori xavf va uzoq muddatli bo'lgani uchun, risklarni taqsimlash hamda ularni boshqarish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasida hamkorlik zarur. Xususiy sektor tomonidan jalb qilingan investitsiyalar va texnologik yangilanishlar ekologik loyihalar uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni taqdim etadi. Bu esa, o'z navbatida, davlatning moliyaviy yukini kamaytiradi.

Xalqaro tajribalar tahlili Tadqiqotda amalga oshirilgan taqqoslash natijalari, bir qator mamlakatlarning yashil iqtisodiyotga o'tishdagi DXSh mexanizmlarining samarali qo'llanishini ko'rsatdi. Masalan: Yevropada qayta tiklanuvchi energiya manbalariga sarmoya kiritishda davlat-xususiy sheriklikning muvaffaqiyatli ishlashini ko'rish mumkin. Yevropada hukumatlar tomonidan taqdim etilgan subsidiyalar va xususiy sektor tomonidan amalga oshirilgan texnologik yangilanishlar energiya samaradorligini oshirishga yordam berdi. Bundan tashqari, ekologik loyihalar bo'yicha davlat-xususiy sheriklikni joriy etish uchun soliq imtiyozlari va moliyaviy ko'mak taqdim etilgan. AQShda davlat-xususiy sheriklikning muvaffaqiyatli amaliyoti asosan chiqindilarni qayta ishlash va qayta tiklanuvchi energiya sohasida amalga oshirilgan. DXSh mexanizmlari yordamida davlat ekologik muammolarni hal qilishda xususiy sektordan foydalanishning samaradorligini ko'rsatdi. Shuningdek, AQShda davlat tomonidan ko'rsatilgan imtiyozlar va cheklovlar xususiy sektorga investitsiyalarni jalb qilishni osonlashtirdi.

Ushbu xalqaro tajribalar O'zbekiston uchun muhim o'rnak bo'lib, ular davlat-xususiy sheriklikning yashil iqtisodiyotga o'tishdagi samarali mexanizmlarini joriy etish uchun zarur bo'lgan ko'plab tavsiyalarni taqdim etadi.

O'zbekiston sharoitida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini qo'llashda bir qator imkoniyatlar va muammolar mavjud. Tahlil natijalariga ko'ra, quyidagi muammolarni aniqlash mumkin:

- Moliyaviy to'siqlar: Yashil iqtisodiyotga o'tish va ekologik loyihalarni moliyalashtirishda davlat tomonidan taqdim etilayotgan subsidiyalar va imtiyozlar samarasiz ishlamoqda. Bunda davlatning moliyaviy resurslari cheklangan, shu sababli xususiy sektor bilan hamkorlik zarur.

- Xususiy sektor ishtirokining cheklanganligi: Xususiy sektorning yashil iqtisodiyotga kiritilishi uchun innovatsion texnologiyalar va iqtisodiy manfaatlar bo'yicha motivatsiya yetarli emas. Shuningdek, ba'zi sohalarda xususiy sektorga nisbatan ishonch va xavf omillari mavjud.

- Huquqiy va institutsional to'siqlar: DXSh mexanizmlarini joriy etishda mavjud huquqiy to'siqlar, masalan, soliq tizimi, shartnomalar va qonunlar ishlab chiqilmaganligi yoki mavjud qonunchilikka to'siq bo'lishi mumkin.

Biroq, tahlil natijalariga ko'ra, O'zbekistonda ham DXSh mexanizmlari orqali yashil iqtisodiyotga o'tish imkoniyatlari mavjud. Ayniqsa, quyidagi sohalarda muvaffaqiyatli loyihalar amalga oshirilgan:

- Qayta tiklanuvchi energiya: ACWA Power tomonidan O'zbekistonda amalga oshirilayotgan quyosh elektr stansiyasi kabi loyihalar DXSh mexanizmlarining samarali ishlashini ko'rsatadi.

- Transport va ekologik infrastrukturani rivojlantirish: Yashil transport tizimlariga investitsiyalar jalb qilish, elektr transport vositalarini ishlab chiqish va yashil logistika tizimlarini yaratish hamda ularni davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshirish mumkin.

Moliyaviy mexanizmlar yashil iqtisodiyotga o'tishdagi muvaffaqiyatli DXSh mexanizmlarining asosi hisoblanadi. Tadqiqotda quyidagi moliyaviy mexanizmlar tahlil qilindi:

- Ijtimoiy investitsiyalar va subsidiyalar: Davlat tomonidan qayta tiklanuvchi energiya loyihalari va ekologik texnologiyalarni rivojlantirish uchun taqdim etiladigan subsidiyalar muhim ahamiyatga ega. Biroq, bunday investitsiyalarni rag'batlantirish uchun yanada samarali va o'z vaqtida taqdim etiladigan moliyaviy instrumentlar zarur.

- Xususiy sektorning ishtiroki: Xususiy sektor tomonidan amalga oshiriladigan investitsiyalar davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari yordamida ekologik loyihalar uchun muhim moliyaviy resurslarni taqdim etadi. Shu bilan birga, o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarda xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash uchun kafolatlar, imtiyozlar va soliq yengilliklari zarur.

Tadqiqotda DXSh mexanizmlarining samarali ishlashi uchun risklarni to'g'ri taqsimlash muhimligini ta'kidlagan. Ekologik loyihalar ko'pincha yuqori xavfli bo'lgani uchun davlat va xususiy sektor o'rtasidagi xavflarni adolatli taqsimlash zarur. Risklarni taqsimlashning samarali modeli quyidagicha:

- Davlat ekologik xavflarni bo'lishadi va xususiy sektorga investitsion xavfni qoplashda yordam beradi.

- Xususiy sektor loyihaning iqtisodiy va moliyaviy xavfini o'z zimmasiga oladi, ammo davlat tomonidan taqdim etilgan imtiyozlar va qo'llab-quvvatlash xavflarni kamaytiradi.

Tadqiqot natijalari O'zbekiston sharoitida DXSh mexanizmlarini samarali qo'llash uchun quyidagi tavsiyalarni taqdim etadi:

Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat-xususiy sheriklikni qo'llab-quvvatlash uchun samarali moliyaviy mexanizmlar ishlab chiqish zarur. Bunda, subsidiya tizimlarini takomillashtirish va yangi moliyaviy instrumentlar joriy etish muhimdir.

Yashil iqtisodiyotga o'tishni qo'llab-quvvatlash uchun yangi qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilishi zarur. Shuningdek, soliq tizimi va shartnomalar bo'yicha yangi yondashuvlar amalga oshirilishi kerak.

Innovatsion texnologiyalar va ekologik investitsiyalarni jalb qilish uchun xususiy sektorni rag'batlantirish zarur.

Yashil iqtisodiyot sohasida malakali kadrlarni tayyorlash va ularni DXSh loyihalarida ishtirok etishini ta'minlash kerak.

№	Yo'nalish	Mavjud Holat	Muammolar	Tavsiyalar
1.	Yashil iqtisodiyotga o'tish	O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish uchun muhim tashabbuslar amalga oshirilmoqda.	Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikning zaifligi.	Davlat va xususiy sektor o'rtasida samarali sheriklikni rivojlantirish zarur.
2.	Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari	DXSh mexanizmlari ko'plab sohalarda, jumladan, qayta tiklanuvchi energiya sohasida joriy etilgan.	Xususiy sektorni jalb qilishda kamchiliklar va mavjud imtiyozlarning samarali ishlatilmasligi.	Davlat tomonidan xususiy sektor uchun imtiyozlar, kafolatlar taqdim etilishi kerak.
3.	Moliyaviy mexanizmlar	Ekologik loyihalar uchun moliyaviy manbalar mavjud, lekin ular cheklangan.	Moliyaviy resurslarning kamligi va ekologik loyihalarni qo'llab-quvvatlashdagi sustlik.	Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat tomonidan subsidiyalar va

				investitsiyalarni ko'paytirish zarur.
4.	Xalqaro tajriba	Yevropa Ittifoqi va AQShda DXSh mexanizmlari samarali qo'llanilgan.	O'zbekistonda xalqaro tajribani to'liq joriy etishdagi qiyinchiliklar.	Xalqaro tajribalardan o'rganilgan usullarni moslashtirish va o'zlashtirish zarur.
5.	Ekologik ta'sir	Ekologik muammolarni hal qilishda bir qator loyihalar amalga oshirilgan.	Ekologik infrastrukturaga yetarli sarmoyaning yetishmasligi.	Ekologik loyihalar uchun davlat va xususiy sektor o'rtasida ko'proq hamkorlik qilish kerak.
6.	Risklarni bo'lishish	Risklar taqsimoti mavjud, ammo samarali mexanizmlar joriy etilmagan.	Risklarni bo'lishishning samarali tizimining yo'qligi.	Davlat-xususiy sheriklikda risklarni samarali taqsimlash uchun yangi mexanizmlar ishlab chiqish.
7.	Kadrlar tayyorlash	Yashil iqtisodiyotga o'tishda malakali kadrlar yetarli emas.	Yashil iqtisodiyot sohasida mutaxassislarning kamligi.	Kadrlar tayyorlash va ekologik sohalarda malakali mutaxassislarni ishlab chiqish kerak.

1-jadval "Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini samarali qo'llash yo'nalishlari va tavsiyalar" haqida¹²⁰

Ushbu jadvalda yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining samarali qo'llanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Jadvalda, har bir yo'nalish bo'yicha hozirgi holat, mavjud muammolar va ularga yechim sifatida taklif qilingan tavsiyalar keltirilgan. Jadvalning asosiy maqsadi – davlat va xususiy sektor o'rtasidagi samarali hamkorlikni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan strategik yo'nalishlarni aniq va tizimli tarzda ko'rsatishdir.

Jadvalning asosiy qismlari:

1. Yo'nalishlar: Har bir yo'nalish ekologik va iqtisodiy jarayonlarda DXSh mexanizmlarini qo'llashning muhim jihatlarini ko'rsatadi. Bu yo'nalishlar yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini samarali boshqarish uchun zarur bo'lgan sohalarni o'z ichiga oladi.

2. Mavjud Holat: Ushbu qismda O'zbekistonda DXSh mexanizmlarining mavjud holati tahlil qilinadi. Bu, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan tashabbuslar va loyihalar, shuningdek, xususiy sektor ishtiroki darajasini o'z ichiga oladi.

¹²⁰ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

3. Muammolar: Jadvalda har bir yo'nalish bo'yicha mavjud muammolar ko'rsatilgan. Bu muammolar DXSh mexanizmlarining samarali ishlashiga to'siq bo'layotgan asosiy omillarni aniqlaydi, masalan, moliyaviy cheklovlar, xususiy sektor ishtirokining kamligi, risklarni samarali bo'lishishdagi qiyinchiliklar va boshqalar.

4. Tavsiyalar: Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining samarali ishlashini ta'minlash uchun tegishli tavsiyalar keltirilgan. Bu tavsiyalar, yuqoridagi muammolarni bartaraf etish, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni yaxshilash, moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish va qonunchilikni yangilashni o'z ichiga oladi.

Jadvalni o'rganish orqali, tadqiqotda ilgari surilgan DXSh mexanizmlarini amalga oshirishning aniq yo'nalishlari, muammolar va ularni hal qilish yo'llari haqida tizimli tasavvurga ega bo'lish mumkin. Bu jadvalning asosiy maqsadi – O'zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini samarali qo'llash va rivojlantirish uchun kerakli strategik choralarni ko'rsatishdir.

Xulosa va takliflar

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni hozirgi kunda dunyo bo'ylab katta ahamiyatga ega. Bu jarayon O'zbekistonda ham iqtisodiy barqarorlik, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy taraqqiyot maqsadida amalga oshirilmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarini samarali tatbiq etish yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonining ajralmas qismiga aylangan.

DXSh mexanizmlari davlat va xususiy sektor o'rtasida resurslarni samarali taqsimlash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ekologik loyihalarni amalga oshirishda muvaffaqiyatli vosita sifatida xizmat qilishi mumkin. Biroq, O'zbekistonda bu mexanizmlarni to'liq va samarali qo'llashda bir qator to'siqlar mavjud. Xususan, xususiy sektorning faol ishtiroki, moliyaviy resurslar cheklovlari va ekologik loyihalarga ko'rsatilayotgan sust yordam kabi masalalar hal qilinishi zarur.

Tadqiqotda olib borilgan tahlil va takliflarga asoslanib, quyidagi xulosa va tavsiyalarni taqdim etish mumkin:

1. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish: Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni yanada mustahkamlash muhim. Buning uchun davlat tomonidan xususiy sektorni jalb qilishda qo'shimcha imtiyozlar, kafolatlar va rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish lozim.

2. Moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish: Ekologik loyihalarni moliyalashtirishda qo'shimcha resurslar va investitsiyalarni jalb qilish zarur. Davlat tomonidan yashil obligatsiyalar chiqarish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish va xususiy sektorni ekologik investitsiyalarga jalb qilishni kuchaytirish zarur.

3. Kadrlar tayyorlash va mutaxassislarni jalb qilish: Yashil iqtisodiyot sohasida malakali mutaxassislar etishmasligi masalasiga alohida e'tibor qaratish kerak. Malakali kadrlarni tayyorlash uchun ta'lim muassasalarida maxsus dasturlar ishlab chiqilishi zarur.

4. Ekologik qonunchilikni rivojlantirish: Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida ekologik qonunchilikni yangilash va takomillashtirish lozim. Davlat ekologik standartlar, normativ-huquqiy hujjatlar va siyosatni qayta ko'rib chiqish kerak. Xalqaro standartlarga mos qonunchilik tizimi joriy etilishi lozim.

5. Xalqaro tajribalarni o'rganish va joriy etish: Yevropa Ittifoqi va AQSh kabi mamlakatlarning yashil iqtisodiyotga o'tishdagi tajribalarini o'rganish va O'zbekiston sharoitiga moslashtirish zarur. Xalqaro tajribalar davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini samarali qo'llashda yordam beradi.

6. Risklarni taqsimlashni samarali boshqarish: DXSh mexanizmlarini amalga oshirishda risklarni to'g'ri taqsimlash muhim ahamiyatga ega. Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi risklarni adolatli taqsimlash mexanizmlarini ishlab chiqish zarur. Davlat, xususiy sektor va jamoatchilik manfaatlarini muvofiqlashtirish kerak.

Tadqiqot asosida quyidagi muhim yo'nalishlar bo'yicha tavsiyalarni taqdim etish mumkin:

- Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish zarur. Davlat tomonidan xususiy sektorni jalb qilishda qo'shimcha rag'batlantirish mexanizmlari, imtiyozlar va kafolatlarni yaratish muhimdir.

- Ekologik loyihalarni moliyalashtirishda resurslar va investitsiyalarni jalb qilishni kuchaytirish zarur. Buning uchun yashil obligatsiyalar chiqarish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish va xususiy sektorni ekologik investitsiyalarni amalga oshirishga jalb etish kerak.

- Yashil iqtisodiyot sohasida mutaxassislar yetishmasligini bartaraf etish maqsadida ta'lim dasturlarini takomillashtirish va malakali kadrlarni tayyorlashga qaratilgan maxsus dasturlarni ishlab chiqish lozim.

- Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida ekologik qonunchilikni takomillashtirish zarur. Davlat ekologik standartlar va normativ-huquqiy hujjatlarni yangilab, xalqaro standartlarga mos qonunchilik tizimini joriy etishi kerak.

- Yevropa Ittifoqi va AQSh kabi mamlakatlarning yashil iqtisodiyotga o'tishdagi tajribalarini o'rganib, ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish zarur. Xalqaro tajribalar davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini samarali tatbiq etishda yordam beradi.

- DXSh mexanizmlarini amalga oshirishda risklarni to'g'ri taqsimlash muhim ahamiyatga ega. Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi risklarni adolatli taqsimlash mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Yashil iqtisodiyotga o'tish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining samarali qo'llanilishi O'zbekistonning barqaror rivojlanishi yo'lida muhim qadamdir. Bu yo'nalishda amalga oshirilgan chora-tadbirlar mamlakatning ekologik holatini yaxshilash va iqtisodiy o'sishni ta'minlashda katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. (2012). *Rio+20: Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish*. BMT, Nyu-York.

2. Jahon Banki. (2012). *Yashil iqtisodiyotga o'tish: Barqaror rivojlanishning iqtisodiy asoslari*. Jahon Banki, Vaşington, D.C.
3. Xalqaro moliya korporatsiyasi. (2015). *Yashil iqtisodiyot: Qayta tiklanadigan energiya va ekologik infratuzilma*. Xalqaro moliya korporatsiyasi, Vaşington, D.C.
4. Mirzayev, I., & Baxtiyorov, D. (2019). *Yashil iqtisodiyot: Tabiiy resurslardan samarali foydalanish va barqaror o'sish*. O'zbekiston Respublikasi Davlat Iqtisodiyot Universiteti, Toshkent.
5. Rashidov, J. X., & Tashkentov, M. R. (2021). *Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari va yashil iqtisodiyot: Global tajriba va O'zbekiston*. Iqtisodiyot va boshqaruv jurnali, 45(2), 76-91.
6. Khan, M. S., & Tirmiz, M. (2020). *Public-Private Partnerships in Sustainable Development: Theory and Practice*. Global Sustainability Journal, 12(1), 45-67.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2019). *Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi (2019-2030 yillar)*. Toshkent.
8. United Nations Environment Programme (UNEP). (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Atrof-muhit bo'yicha dasturi, Nyu-York.
9. World Bank, International Finance Corporation (IFC), & OECD. (2012). *Green Growth and Sustainable Development: Policies and Practices*. Jahon Banki, Vaşington, D.C.
10. Yescombe, P., & Farquharson, S. (2018). *Public-Private Partnerships for Infrastructure*. Routledge.
11. Kapp, R. W., & Rennings, K. (2003). *Green Economy and Market Mechanisms: The Role of Innovation and Ecological Policies*. Springer.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4477-sonli Farmoni. (2019). *Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi*. Toshkent.
13. O'zbekiston Respublikasi “Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida”gi qonun. (2021). Toshkent.
14. Rasulov, M. R., & G'aniyev, D. (2020). *O'zbekiston iqtisodiyotida davlat-xususiy sheriklik va ekologik loyihalar: istiqbollar va amaliyot*. Iqtisodiyot va boshqaruv jurnali, 8(1), 123-138.
15. Solomon, F., & Green, M. (2017). *Public-Private Partnerships and the Green Economy: A Case Study*. Journal of Environmental Economics, 34(2), 102-118.